РЕЗЮМЕ
Встановлено механізм державного регулювання оплати праці персоналу підприємств. Визначено складові механізму реалізації соціальної політики держави та оплати праці персоналу підприємств. Запропоновано механізм процесу мотивації економічної активності зайнятого населення та чинники мотивації економічної активності незайнятого населення. Обгрунтовано побудова аналітичної моделі, що встановлює залежність виручки підприємства, використанням основних засобів підприємства, часткою прибутку, що направляється на інноваційну діяльність, а також впливом соціально-економічного середовища, в якому функціонує підприємство і якісними показниками. Запропоновано методичних підходу до ефективного управління мотивацією праці персоналу підприємства на основі інноваційного розвитку.
Ключові слова. Мотивація, винагорода, оплата праці, державна політика, регулювання, конкурентоспроможність, механізм, стимули, ефективність.
РЕЗЮМЕ
Установлен механизм государственного регулирования оплаты труда персонала предприятий. Определены составляющие механизма реализации социальной политики государства и оплаты труда персонала предприятий. Предложен механизм процесса мотивации экономической активности занятого населения и факторы мотивации экономической активности незанятого населения. Обосновано построение аналитической модели, устанавливающий зависимость выручки предприятия, использованием основных средств предприятия, долей прибыли, направляемой на инновационную деятельность, а также влиянием социально-экономической среды, в которой функционирует предприятие и качественными показателями. Предложенные методические подходы к эффективному управлению мотивацией труда персонала предприятия на основе инновационного развития.
Ключевые слова. Мотивация, награда, оплата труда, государственная политика, регулирование, конкурентоспособность, механизм, стимулы, эффективность.
SUMMARY
Personnel wage governmental regulation gear is observed. Parts of the state social policy implementation, personnel compensations are determined. Gears of the employed workers` economic activity motivation process, its factors are proposed. An analytical model formation that proves correlation between enterprise`s earnings, fixed assets implementation, profit share put into the innovation activity, social-economic environmental influence, qualitative indicators is stated.
Key words: motivation, compensation, wage, state policy, regulation, competitiveness, gear, motives, efficiency, management.

РОЛЬ ЛОКАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Лук'яненко О.Д., к.е.н., доцент, докторант кафедри міжнародного менеджменту ВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Федірко О.А., к.е.н., доцент кафедри європейської інтеграції ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Трансформація структури світової економіки під впливом інтелектуалізації виробничих процесів сприяла формуванню нових коопераційних моделей підприємницької діяльності, що базуються на тісній взаємодії міжнародного бізнесу з локалізованими центрами досліджень та інновацій, вищими навчальними закладами, а також місцевими спільнотами споживачів. Вочевидь провідна роль у цих змінах належить економічно розвиненим державам, де сформувалося середовище сприятливе до інновацій в силу інтенсифікації внутрішньої та міжнародної конкуренції, зрілості ділових моделей у більшості секторів економіки, а також успішній реалізації концепції партнерства держави, науки та бізнесу («triple helix model») [11] у процесі формування конкурентних полюсів регіонального, національного та глобального масштабу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження механізмів інноваційного розвитку в останні десятиліття стали популярними в усіх напрямах економічної науки, водночас, найбільші методологічні та прикладні здобутки у цій сфері були отримані вченими представниками школи нового інституціоналізму, еволюційної економічної географії, фахівцями з міжнародної та регіональної економіки. Базові теоретичні напрацювання в сфері досліджень локального інноваційного розвитку та їх емпірична верифікація міститься у працях цілого ряду вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як З. Акс, Б. Асхейм, Д. Аудреч, Х. Брекзік, Ч. Едквіст, А. Ісаксен, Ч. Карлссон, Р. Камагні, Р. Капелло, Д. Кібл, П. Кругман, П. Кук, Д. Лук'яненко, Б. Лундвал, П. Маскелл, А. Малмберг, Дж. Меткалф, Дж. Мітра, К. Морган, Р. Нельсон, Ф. Пайк, М. Портер, Н. Розенберг, П. Савіотті, М. Сторпер, В. Чужиков, К. Фріман та ін.

Разом з тим, на нашу думку, подальшого поглиблення потребують дослідження впливу локальних моделей інноваційного розвитку на економіку постсоціалістичних країн Європи, які впродовж останніх двох десятиліть незалежного розвитку отримали доволі диференційовані та суперечливі результати реалізації своїх програм ринкових трансформацій. Так, найбільш прогресивна підгрупа країн ЦСЄ здобула членство у ЄС (деякі з них домоглися навіть запровадження євро); певні балканські країни отримали чіткі євроінтеграційні перспективи та успішно реалізують програми адаптації своїх економік до стандартів ЄС; дещо менш визначеною залишається стратегічна диспозиція країн СНД в межах континентального економічного простору. Крім того, ідеї кластеризації економіки та формування регіональних і локальних центрів концентрації інтелектуально-інноваційного потенціалу розвиваються в економічних стратегіях цих країн доволі повільно в силу цілого ряду причин, зокрема: переобтяження економічними проблемами транзитивного етапу розвитку, що проявляються у застосуванні застарілих підходів до управління економікою, корупції, переважанні на внутрішніх ринках недосконалої та недобросовісної конкуренції, монополізації ринкової сили в руках кланово-олігархічних структур, і як наслідок — несприятливості середовища для ведення інноваційної діяльності в цих країнах; орієнтації бізнесу на короткострокову віддачу вкладеного капіталу; фокусування урядів головним чином на вирішенні проблем традиційних галузей промисловості та недооцінювання конкурентного потенціалу сфери послуг; відтоку талановитих інтелектуальних ресурсів закордон тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Враховуючи комплекс вищенаведених підстав, метою статті визначено дослідження сутності, умов формування та особливостей розвитку локальних інноваційних моделей в економіці постсоціалістичних країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Локалізація інноваційної діяльності пов'язана з перенесенням науково-дослідного, експериментального та виробничого потенціалу на місцевий рівень, в якому концентрується інтенсивне продукування та комерціалізація нових технологій, формуються суттєві переваги для їх подальшого експорту. В силу постійно зростаючої інноваційної динаміки зараз формуються нові моделі розвитку співробітництва бізнесу та наднаціональних структур, які фінансують запити на розроблення інновацій з боку наукових лабораторій, що співпрацюють з провідними ТНК, внаслідок чого відбувається активний трансферт знаннєвого компоненту. До таких моделей

© **Лук'яненко О.Д., Федірко О.А., 2013**

відносять наукові парки, інноваційні центри, бізнес-парки, технополіси, іннотехи, кластери, і, останнім часом, гібридні комплекси кожної з них. Водночас, у науковій літературі поняття інноваційної локалізації ідентифікуються на різних ієрархічних рівнях (табл.1).

Таблиця 1

Концепції та ідентифікація понять інноваційної локалізації

Концепції	Визначення та відмінності
Промисловий район (Г. Бекаттіні, С. Бруско, Ф. Пайк, 1990)	Локалізована мережа виробників, пов'язаних суспільним поділом праці, у поєднанні з місцевим ринком праці
Промисловий кластер (М.Портер, 1990)	Концентрація географічно близьких «взаємозалежних» компаній однієї або суміжних галузей
Регіон, що навчається (М. Сторпер,1997; К. Морган, 1997)	Територіально-інституціональна концентрація організацій, що навчаються та інтерактивних форм навчання, в якій стратегічне значення має взаємозв'язок та кооперація з широким спектром громадських організацій та державних органів, які органічно поєднані із соціальними та регіональними системами.
Регіональна інноваційна мережа (Ч. Карлссон, 1997; М. Скунмейкер, 2010)	Наявність великої кількості кооперацийних угод між компаніями, що базуються на довірі, нормах та конвенціях
Регіональна інноваційна система (А.Лагенджік, 1999; Дж. Ховелс, 1999)	Кооперація між компаніями та різними організаціями у процесі створення нових знань та дифузії технологій
Локальна інноваційна система (П. Кук, М. Хайндріх, Х. Брекзік, 2004; Дж. Ховелс, 1999)	Просторова концентрація фірм і пов'язаних з ними неринкових інститутів (НДІ, ВНЗ, органів зі стандартизації, торгових асоціацій, центрів трансферу технологій, бізнес-асоціацій, держустанов), які об'єднуються, задля створення нових продуктів та / або послуг
Інноваційне середовище (Б. Гуезнієр, 1998)	Комплексна регіональна мережа принципово неформальних соціальних відносин, що характеризується сильним почуттям приналежності, в якій творчість і безперервні інновації є результатом «колективного процесу навчання», що базується на тісній взаємодії між вузами, фінансовими інститутами і ринками; передачі ноу-хау; імітації успішної управлінської практики і технологічних нововведень; міжособистісній взаємодії; формальній та неформальній співпраці між фірмами; неявній циркуляції комерційної, фінансової та технологічної інформації
Жива лабораторія (Дж. Уолперт, 2002; Х.Чесброу, 2006)	Місто або інше територіальне утворення, яке управляється в режимі реального часу як лабораторія та полігон для розробки прототипів та інтерактивного тестування нових технологій. Інтерактивне інноваційне середовище, де активно взаємодіють виробники та споживачі нових технологій. Орієнтована на користувача платформа розвитку інноваційно орієнтованого співробітництва між компаніями, громадськими організаціями, НДІ та ВНЗ.

Джерело: складено за [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 18]

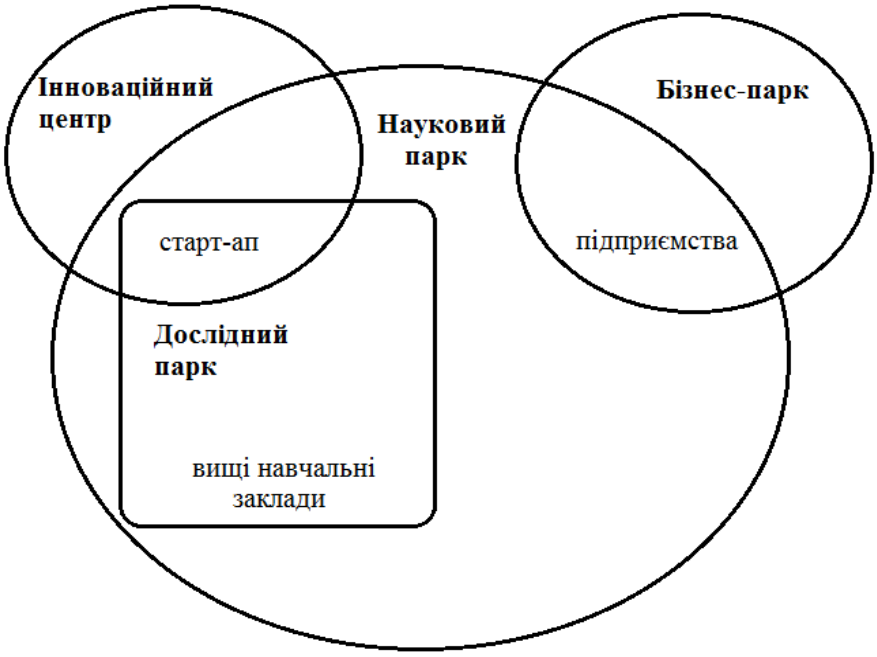

Рис.1. Ієрархія інноваційних моделей локалізації інноваційного розвитку за PWC Consulting та Tsagaris Consult
Джерело: складено на основі [14]

Наведені в таблиці 1 концептуальні підходи характеризують мезоекономічний рівень наукового аналізу, водночас сучасна європейська інноваційна інфраструктура нараховує більше двох тисяч різних інститутів технологічного трансферу, у тому числі понад 300 науково-технологічних парків. Поняття інституту технологічного трансферу за підходом експертів ОЕСР [17] охоплює наступні типи організацій: установи, що сприяють персоналу державних науково-дослідних організацій створювати нові фірми з метою розробки або комерціалізації нововведень, такі як технопарки та бізнес-інкубатори; організації або їх підрозділи, метою діяльності яких є сприяння персоналу державних науково-дослідних організацій в управлінні інтелектуальними активами, шляхом надання допомоги в сфері захисту інтелектуальної власності, передачі та ліцензування прав на інтелектуальну власність третім сторонам для забезпечення перспектив подальших розробок; приватні (контрактні) дослідні організації (Contract Research Organizations), які надають дослідницькі послуги

приватному сектору за умови, якщо вони виконують функцію трансферу технологій (рис. 1). Основними функціями, які виконують інститути технологічного трансферу є: патентування та надання супровідних послуг (розкриття, експертиза патентів); ліцензування прав інтелектуальної власності; посередництво у сфері укладання контрактів на науково-дослідні роботи, включаючи підбір персоналу та юридичний супровід при оформленні документації; нефінансова підтримка «незалежних» малих венчурних фірм, що включає надання допомоги при організації нового підприємства, консультування при розробці бізнес-плану, надання в оренду виробничих приміщень за пільговими тарифам, підвищення кваліфікації персоналу, сприяння у пошуку фінансування; фінансування «незалежних» малих венчурних фірм шляхом надання стартового капіталу або акціонування тощо.

Ідентифікації таких інноваційних моделей, а також відповідних умов їх функціонування у 82 країн світу (включаючи держави ЦСЄ та країни СНД) присвячене оригінальне дослідження фахівців The Economist Intelligence Unit. На підставі власної моделі оцінювання ділового середовища ними було розроблено чотири інтегральні показники інноваційного розвитку, що дозволило скласти глобальний рейтинг (The Economist Intelligence Unit innovation model) [3, с. 50-55]. Перший індекс, базуючись на статистиці міжнародного патентування, відображає продуктивність національної інноваційної системи. Дві інші групи показників відображають прямі вкладення в розвиток інновацій та середовище розвитку інноваційної діяльності. Четвертий індикатор сформовано на основі синтезу двох попередніх груп показників.

Результати оцінювання інноваційного розвитку та позиціонування у глобальному рейтингу, наведені у таблиці 2, дозволяють провести компаративний аналіз інноваційного розвитку країн Центральної та Східної Європи, Туреччини та країн-лідерів ЄС. Не дивно, що нові країни-члени ЄС, Росія та Україна значно відстають як від найбільш розвинених держав-учасниць угрупування, так і від середнього по ЄС-14 рівня. На загальному фоні вигідно вирізняються лише Словенія та Угорщина; Естонія ж наближається до середнього по ЄС-14 рівня за показником сприятливості середовища для розвитку інновацій. Варто також зазначити, що у цьому рейтингу Україна та, особливо, Росія за деякими параметрами інноваційних витрат та результатів випереджають частину країн ЦСЄ, проте за станом середовища інноваційної діяльності відставання є безнадійним.

Таблиця 2

Рейтинг інноваційного розвитку деяких країн Європи та Туреччини за версією The Economist Intelligence Unit, 2003-2007 рр.

Країни	Інноваційна продуктивність			Інноваційні ресурси					
	Кількість патентів на 1млн. населення, од.	Індекс	Глобальний рейтинг	Прямі вкладення	Глобальний рейтинг	Інноваційне середовище	Глобальний рейтинг	Інноваційні ресурси	Глобальний рейтинг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Словенія	20,2	7,68	24	7,50	26	6,16	46	7,16	28
Угорщина	10,4	7,26	27	7,38	27	7,02	25	7,29	27
Чехія	5,3	6,83	28	7,75	25	6,38	40	7,41	25
Естонія	4,6	6,75	29	7,31	28	7,41	19	7,34	26
Словаччина	2,1	6,26	36	6,88	30	6,72	30	6,84	29
Латвія	1,2	5,89	39	5,63	40	6,62	35	5,87	40
Болгарія	1,00	5,79	41	6,06	34	5,73	55	5,98	37
Польща	0,81	5,65	48	6,00	35	6,84	27	6,21	33
Литва	0,65	5,52	50	6,00	35	6,37	42	6,09	34
Румунія	0,43	5,25	53	5,44	45	6,13	47	5,61	46
*ЄС-10**	–	*6,29*	–	*6,59*	–	*6,54*	–	*6,58*	–
Росія	1,6	6,07	37	6,88	30	4,84	72	6,37	32
Україна	0,51	5,37	51	4,94	49	3,96	78	4,69	59
Туреччина	0,4	5,21	55	4,69	54	6,22	44	5,07	51
Фінляндія	321,7	9,43	5	10,0	1	8,26	6	9,56	2

продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Німеччина	300,3	9,38	6	9,94	4	7,75	13	9,39	6
Великобританія	105,1	8,72	18	9,25	13	8,63	1	9,09	12
*ЄС-14***	8,54	8,87	–	7,54	–	8,53	–	–	–

Примітки: * ЄС-10 – середній показник по десяти нових країнах-членах ЄС з регіону ЦСЄ; ** ЄС-14 – середній показник по чотирнадцяти старих державах-учасницях ЄС (без Люксембургу).

Джерело: [3, с. 10]

Еволюційний шлях до глобального лідерства багато у чому залежить не тільки від передумов технологічного прогресу, які є різними у різних державах світу, а й від країнових можливостей щодо організації новітніх форм зосередження інновацій та інвестицій на локалізованих територіях. Спроможність країни організовувати саме такі моделі інноваційної кооперації, які можуть забезпечити їй перехід до групи лідерів чи потенційних лідерів світової економіки продемонстрована у таблиці 3.

Аналіз досвіду інноваційної діяльності в розвинених країнах свідчить, що вона має тенденцію до зосередження на обмежених територіях з високою концентрацією науково-технічного потенціалу. Так, у Великобританії – близько 40 % загальної кількості наукових співробітників працюють у районі Великого Лондону; у Франції в столичному Іль-де-Франс – 48 %; в Італії в Мілані – 32 %. Таким чином, найкращі інноваційні результати мають тенденцію до концентрації у столичних регіонах, а науковий персонал та витрати на НДДКР зазвичай зосереджені у невеликій кількості селективних регіонів країни. Більшість регіонів - лідерів інноваційного розвитку, згідно дослідження фахівців Європейської Комісії [15], знаходяться в Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Німеччині, Фінляндії, Ірландії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Великобританії. Переважна частина помірних і стриманих регіонів-новаторів базуються у Східній і Південній Європі, зокрема, більшість помірних новаторів - у Чехії, Італії, Португалії та Іспанії. Прикладом стриманих новаторів можна вважати Болгарію, Угорщину, Італію, Польщу, Португалію, Румунію, Словаччину та Іспанію.

Таблиця 3

Рейтинги деяких країн щодо розвитку кластерів (за субіндексом кластерного розвитку Всесвітнього економічного форуму 2012-2013)

Ранг	Країна	ІКР	Ранг	Країна	ІКР
1	Тайвань	5,5	28	Бразилія	4,5
2	Італія	5,3	30	Франція	4,5
3	Сінгапур	5,2	31	Шрі-Ланка	4,3
4	ОАЕ	5,2	43	Туреччина	4,1
5	Японія	5,2	50	Чехія	4,0
6	Фінляндія	5,2	57	Бангладеш	3,9
7	Катар	5,1	58	Ізраїль	3,9
8	Німеччина	5,1	67	Словаччина	3,8
9	Швейцарія	5,1	98	Польща	3,2
10	Великобританія	5,1	110	Казахстан	3,1
11	Гонконг	5,1	114	Російська Федерація	3,0
12	США	5,0	115	Литва	3,0
13	Малайзія	5,0	126	Греція	2,9
14	Швеція	5,0	127	Україна	2,9
15	Нідерланди	4,9	140	Молдова	2,4

Джерело: [16, с. 504]

Лідерство розвинених країн та їх регіонів у рейтингах інноваційного розвитку обумовлене зрілістю кластерних ініціатив в цих країнах, більшість з яких були започатковані ще в середині 1990-х років, тоді як у країнах, що розвиваються та транзитивних економіках кластеризація активізувалася лише на початку 2000-х рр. Так, згідно опитування Стокгольмського центру стратегії та конкурентоспроможності [13, с. 13] лише 28% кластерів-респондентів у транзитивних країнах були започатковані раніше 2003 року, у країнах, що розвиваються – 45 %, тоді як у розвинутих країнах – 72 %. У цілому ж визначальними факторами формування спеціалізації кластерів є рівень економічного розвитку країни та диверсифікація її промислової структури, яка у малорозвинених країнах пов'язана, передовсім, з АПК та базовими (переважно видобувними та працемісткими) галузями промисловості, у країнах з транзитивною економікою – не має чітко вираженої галузевої спеціалізації, тоді як у розвинених країнах перевага надавалася кластерним проектам саме у високотехнологічних галузях промисловості та в сфері наукомістких послуг (рис. 2).

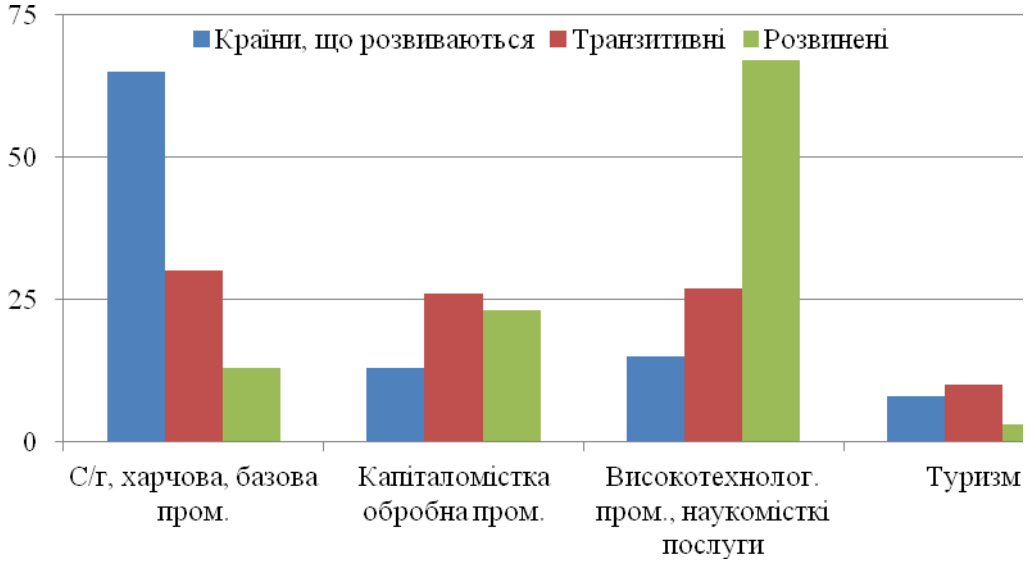

Рис. 2. Економічна спеціалізація кластерів у країнах з різним рівнем економічного розвитку станом на 2006 рік, % респондентів

Джерело: [13, с. 14]

Інституційне середовище розвитку кластерних проектів є доволі диференційованим, про що свідчить той факт, що ініціаторами кластерних проектів у різних групах країн є різні сторони. Так, в країнах з транзитивною економікою уряд більш охоче ініціює кластери у капіталоємних галузях промисловості, міжнародні донори – у сільському господарстві та базових галузях промисловості, тоді як бізнес концентрується, передовсім, на розвитку високотехнологічних кластерів. У країнах, що розвиваються, натомість, немає значних розбіжностей у секторальній орієнтації ініціаторів кластерних проектів. Важливо зазначити, що у сфері туризму держава не ініціює кластерних проектів ні у транзитивних, ні у малорозвинутих країнах.

Цільовою орієнтацією кластерів, що створюються у країнах, що розвиваються і країнах з перехідною економікою є збільшення доданої вартості, стимулювання експортного виробництва та підтримка інновацій. При цьому, якщо у малорозвинених країнах кластери ініціюються з метою розвитку мереж постачання, то у транзитивних країнах більш вагомою їх функцією є залучення іноземних інвестицій. У розвинених державах кластери мають дещо інше призначення, концентруючись, в першу чергу, на розвитку інноваційної діяльності та покращенні бізнес-середовища. Водночас, стимулювання експорту доволі рідко ставиться за основну мету ініціаторами кластерних проектів в країнах-лідерах економічного розвитку.

Кластерні ініціативи держави у транзитивних країнах фокусуються, як і у розвинених економіках, на підтримці інноваційної діяльності та комерціалізації наукових досліджень, проте, вони є значно слабшими, ніж у розвинутих країнах через нижчий рівень інноваційності та більш уразливі конкурентні позиції (рис. 3).

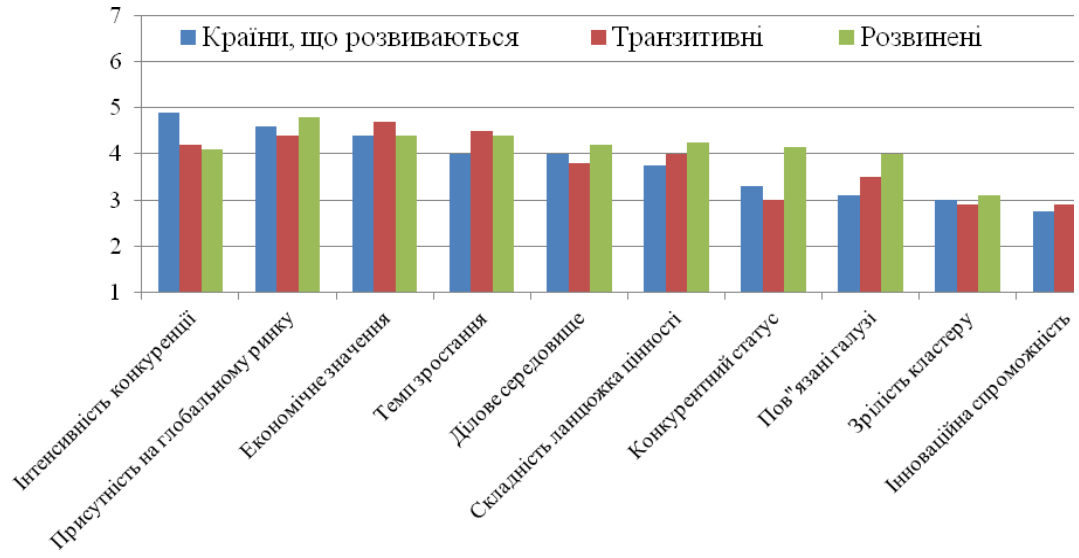

Рис. 3. Сильні сторони кластерів за групами країн станом на 2006 рік*.
Примітка: * Дані наведені у балах, де 1 бал – найгірший показник, а 7 – максимальний показник.
Джерело: [13, с. 16]

Зрілість ринкових відносин у розвинених країнах світу виражається у значній диверсифікації та розвиненості структури їх національних економік, внаслідок чого формуються складні кластерні системи з великою кількістю секторів-колаборантів та розгалуженим ланцюжком постачання. Характерними перевагами ж менш розвинених країн є значні обсяги ринків та високий потенціал зростання кластерів, що створює за умови ретельно спланованої та чітко вивіреної національної кластерної політики можливість досягти прискореної економічної конвергенції.

Технологічна модернізація економік країн Центральної і Східної Європи завдячує протягом останніх двох десятиліть значною мірою впливу транснаціонального капіталу (табл. 4). В економіці більшості країн регіону сформувався потужний іноземний сектор, зокрема у нових країнах-членах ЄС станом на 2008 рік рівень проникнення прямих іноземних інвестицій перевищив 40 % у виробничій сфері та 30 % у сфері послуг [3, с. 6].

Таблиця 4

Показники впливу транснаціональних корпорацій на інноваційний розвиток країн ЦСЄ станом на 2008 рік, % кількості підприємств з іноземними інвестиціями

Країни	Частка респондентів, що за останні 3 роки розробили в країнах ЦСЄ більше половини товарів та послуг, %	Частка респондентів, які успішно співпрацюють з місцевими науково-дослідними інституціям, %	Частка респондентів, які активно співпрацюють з місцевими постачальниками, %	Частка респондентів, які кооперували з місцевими фірмами у процесі розробки нової продукції, %
Болгарія	8,3	8,3	8,3	16,7
Чехія	31,0	37,9	24,1	31,0
Естонія	50,0	37,5	0,0	12,5
Угорщина	33,3	58,3	29,2	29,2
Латвія	50,0	50,0	50,0	25,0
Литва	33,3	16,7	50,0	33,3
Польща	48,8	34,1	34,1	36,6
Румунія	25,0	56,3	25,0	18,8
Росія	30,0	35,0	22,5	35,0
Словаччина	14,3	14,3	42,9	42,9
Словенія	14,3	28,6	28,6	28,6
Україна	12,5	37,5	25,0	25,0

Джерело: [3, с. 7]

Всупереч широким очікуванням, іноземний інвестор генерує доволі скромний обсяг замовлень на місцеві дослідження і розробки. Загальна тенденція інноваційної діяльності ТНК полягає у зосередженні сучасних передових НДДКР у штаб-квартирах ТНК. Створення деякими ТНК наукових підрозділів в країнах ЦСЄ не сприяло розвитку науково-технічної кооперації, обміну знаннями та досвідом з місцевими суб'єктами інноваційної діяльності, внаслідок їх глибокої інтегрованості у глобальні дослідницькі мережі материнських компаній.

Найменшою мірою стимулюючий вплив ТНК на розвиток інноваційної діяльності проявився у найбідніших нових державах-членах ЄС – Болгарії і Румунії, які за більшістю показників програвали навіть Росії та Україні. Доволі неординарними на загальному фоні постсоціалістичних країн виглядають низькі позиції Словенії та Естонії, які, як було доведено вище, домоглися провідних позицій за показниками інноваційного розвитку у центрально-східноєвропейському регіоні, покладаючись в першу чергу на ендогенні фактори економічного розвитку. Мабуть, найбільш активно у ділове партнерство в сфері розвитку інноваційних проектів з міжнародними компаніями включилися представники Польщі, Литви, Латвії та Угорщини, що, на нашу думку обумовлено найвищою часткою іноземного капіталу в економіці цих країн.

Головним чинником зростання продуктивності виявилась здатність місцевих компаній інтегрувати новітні іноземні технології, адже серед більш інноваційно продуктивних підприємств країн ЦСЄ 63 % респондентів ідентифікували високу здатність своїх компанії адаптувати іноземні технології, водночас серед менш продуктивних компаній відповідний рівень склав лише 35 % [3, с. 8]. Показовим фактом також є те, що здатність місцевих компаній інтегруватися у транснаціональні інноваційні мережі найвищою є у словенських та литовських компаній.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Локальна концентрація наукового потенціалу та інфраструктури комерціалізації нових технологій перетворилася на імператив національних конкурентних стратегій у постіндустріальну еру. Разом з тим, далеко не у всіх країнах ідеї концентрації інноваційної діяльності однаковою мірою імплементовані у реалії економічного життя. Так, численні опитування та експертні розрахунки доводять, що пострадянські країни ЦСЄ відстають за основними показниками інноваційного розвитку як від найбільш розвинених держав-учасниць ЄС, так і від середнього рівня по старих країнах-членах цього угрупування. На загальному фоні вигідно вирізняються лише Словенія та Угорщина; Естонія ж наближається до середнього рівня за показником сприятливості середовища для розвитку інновацій. Тривалий та затяжний період ринкової трансформації в країнах СНД обумовив стратегічне відставання Росії та України від розвинених держав ЄС за рівнем інноваційного розвитку, хоча за деякими параметрами інноваційних витрат та результатів ці країни випереджають певну частину своїх центральноєвропейських конкурентів.

В силу цілого ряду чинників найкращі інноваційні результати мають тенденцію до концентрації у столичних регіонах, а науковий персонал та витрати на НДДКР зазвичай зосереджені у невеликій кількості селективних регіонів країни. При цьому доведено, що більшість регіонів - лідерів інноваційного розвитку знаходяться в Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Німеччині, Фінляндії, Ірландії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Великобританії, натомість переважна частина помірних і стриманих регіонів-новаторів базуються у країнах Східної та Південної Європи.

На нашу думку, визначальними факторами формування спеціалізації кластерів є рівень економічного розвитку країни та диверсифікація її промислової структури, яка у країнах з транзитивною економікою не має високотехнологічної орієнтації. Мотивація створення кластерів у європейських країнах з перехідною економікою пов'язана, насамперед, із збільшенням доданої вартості, стимулюванням експортного виробництва, залученням іноземних інвестицій та підтримкою інновацій. Доволі контрастною на цьому тлі є спеціалізація розвинених держав, де кластери концентруються, в першу чергу, на розвитку інноваційної діяльності та покращенні бізнес-середовища.

Потужний сектор іноземного капіталу став провідною детермінантою технологічної модернізації економік країн Центральної і Східної Європи. Разом з тим, всупереч їх надіям, крупний транснаціональний бізнес генерує доволі скромний обсяг замовлень на місцеві дослідження і розробки: поширеною є практика зосередження ТНК сучасних передових НДДКР в межах країни базування. Тим не менше, згідно проведеного широкомасштабного дослідження, провідним стимулом зростання продуктивності праці у центрально-східноєвропейському мегарегіоні виявилась здатність місцевих компаній інтегрувати новітні іноземні технології, а не комерційне освоєння власних вітчизняних розробок, що сприяє консервуванню їх екзогенної технологічної залежності.

Отже, досліджені авторами тенденції та проблеми поширення моделей локального інноваційного розвитку в економіці пострадянських країн підтвердили тезу про неефективність поширених в цьому регіоні країнових стратегій, що не враховують переваги концентрації інноваційного потенціалу та розвитку локальних форм синергетичної взаємодії науки, бізнесу та держави у процесі забезпечення конкурентних переваг національної економіки. Енергетична, технологічна залежність, відтік інтелектуального капіталу є не такими небезпечними вадами сучасної економічної політики транзитивних країн, як їх залежність від колишньої моделі розвитку (так звана «path dependancy»), радянської спадщини, що проявляється у застарілих підходах до управління економікою, недооцінці конкурентного потенціалу високотехнологічної промисловості та наукомістких сервісних секторів, нездатності інтегрувати інтереси вітчизняних бізнес-кіл з потребами науково-освітньої сфери. Відтак існує нагальна потреба у популяризації в українському суспільстві ідей співробітництва бізнесу, науки та освіти з державою з метою подолання зашкарублих управлінських стереотипів та неефективних моделей мислення та світосприйняття, які, на думку авторів статті, є головними чинниками низької інноваційної спроможності національної економіки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Anderson, M. and Karlsson, C. (2004). Regional Innovation Systems in Small & Medium-Sized Regions. A Critical Review & Assessment. CESIS Electronic Working Paper Series n. 10.
2. Asheim, B. (1996): Industrial Districts as 'Learning Regions': a Condition for Prosperity. European Planning Studies 4 (4), 379-400
3. A time for new ideas Innovation in Central Eastern Europe and Turkey / Lewis P., Kekic L., Eddy K., Eames R., Dyker D., Kennedy B., Heubaum H., The Economist Intelligence Unit, 2008. – 65 p
4. Becattini G. (1990) The Marshallian industrial district as a socio-economic notion, in Pyke P., Becattini G. and Sengenberger W. (Eds) Industrial Districts & Inter-firm Co-operation in Italy, pp. 37-51, International Institute for Labour Studies, Geneva.
5. Brusco S. (1990) The idea of the industrial district: its genesis, in Pyke F., Becattini G. and Sengenberger W. (Eds) Industrial Districts & Inter-firm Co-operation in Italy, pp. 10-19, International Institute for Labour Studies, Geneva.
6. Morgan K. (1997) The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal, Regional Studies, Vol. 31.5, pp. 491–503
7. Porter M. (1990) The Competitive Advantage of Nations, Macmillan, London.
8. Camagni R. (Ed) (1991) Innovation networks: Spatial perspectives Belhaven Press, London/New York.
9. Chesbrough, H. (2006) Open Business Models. Harvard Business School: Boston, MA.
10. Cooke P. (2001) Regional innovation systems, clusters, and the knowledge economy, Industrial and Corporate Change 10 (4), 945-74
11. Etzkowitz, H. and Leydesdorff, L. (1998) "The Triple Helix as a model for innovation studies", Oxford University Press, Science and Public Policy, Volume 25 (1998), Issue 3 (June), P. 195-203.
12. Guesnier B., « Innovative Milieu and regional Development », Cybergeo : European Journal of Geography [En ligne], Dossiers, La science régionale : Journées d'études en l'honneur de Jean Paelinck, document 48, mis en ligne le 26 février 1998, consulté le 29 mai 2013. URL : http://cybergeo.revues.org/349 ; DOI : 10.4000/cybergeo.349
13. Ketels C., Lindqvist G., Sölvell Ö., Cluster initiatives in developing and transition economies. – Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness, 2006, 40 p.
14. PWC Consulting and Tsagaris Consult (2002): Involving regions in the European Research Area, Final Report to the European Commission, EUR20477/3
15. Regional Innovation Scoreboard 2012, European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry, Belgium, 2012. – 74 p.
16. Schwab K., Sala-i-Martín X. (2012) The Global Competitiveness Report 2012-2013. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
17. Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organizations. – Paris: OECD, 2003. – 302p.
18. Wolpert, John, D. (2002) Breaking Out of the Innovation Box, Harvard Business Review; Aug2002, Vol. 80 Issue 8, p76-83.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена дослідженню сутності, умов формування та особливостей розвитку локальних інноваційних систем в економіці постсоціалістичних країн Європи. Розкрито тенденції формування регіонального інноваційного потенціалу, що дозволило ідентифікувати рівні національної та локальної інноваційної спроможності регіонів Європи. Обґрунтовано умови і чинники розвитку інноваційних кластерів в економіці досліджуваних країн, на основі чого визначено профіль їх міжнародної спеціалізації.

Ключові слова: Моделі локальної інноваційної кооперації, кластер, регіональна інноваційна система, локальна інноваційна система, постсоціалістичні країни.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

РЕЗЮМЕ
Статья посвящена исследованию сущности, условий формирования и особенностей развития локальных инновационных систем в экономике постсоциалистических стран Европы. Раскрыты тенденции формирования регионального инновационного потенциала, что позволило идентифицировать уровни национальной и локальной инновационной возможностей регионов Европы. Обоснованы условия и факторы развития инновационных кластеров в экономике исследуемых стран, на основе чего определенно профиль их международной специализации.
Ключевые слова: Модели локальной инновационной кооперации, кластер, региональная инновационная система, локальная инновационная система, постсоциалистические страны.
SUMMARY
The article investigates the nature, environment and features of local innovation systems development in the post-socialist European states. It reveals the trends of regional innovation capacity, allowing the authors to identify the level of national and regional innovation performance in European. The conditions and factors of innovation clusters emergence in the economy of the countries surveyed have been grounded, which allowed defining the profile of their international specialization.
Keywords: Models of local innovation cooperation, clusters, regional innovation system, local innovation system, post-socialist countries.

СЕРЕДНІЙ КЛАС В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Миценко І.М., д.е.н., професор, Кіровоградський національний технічний університет

Постановка проблеми. Історично доказано, що саме середній клас є фундаментальним фактором розвитку соціально-економічної системи, тим суспільним прошарком який віддзеркалює інтереси всіх інших груп, а також утворює матеріальну базу для їхньої реалізації. Тобто наявність середнього класу як цілісної соціально-економічної системи є вагомою передумовою й чинником економічної стабільності суспільства. Саме середній клас формує і розвиває стабільний процес в суспільстві, зміцнює основи демократичних принципів і перешкоджає порушення цих принципів, особливо в умовах зростаючої глобалізації.

Сьогодні практично всі країни світу є суб'єктами глобалізації, однак вони розподілені на дві групи: активні суб'єкти глобалізації, до яких входять всі розвинуті країни, і які визначають правила гри на світовій арені. Ці країни генерують велику частину глобалізаційних процесів та отримують від них найбільші зиски. Пасивні суб'єкти глобалізації, до яких відносяться менш розвинені країни в тому числі і Україна займають залежне становище у глобалізованому процесі, відчувають тиск розвинених країн, мають значно менші зиски від глобалізації, а у разі економічних криз відчувають більш негативні її наслідки [1].

Проте в силу геополітичної і геоекономічної ситуації, що склалася, Україну світова спільнота характеризує як європейську країну з ринковими засадами. Але всупереч діям деструктивних сил, різнобічністю поглядів політиків, суспільства, Україна переживає великомасштабні економічні та соціальні труднощі.

Аналіз досліджень. Становленню і розвитку середнього класу присвячені праці багатьох вчених починаючи від філософів античної Евріпіди і Аристотеля до сучасних дослідників, зокрема: В. Антонюк, В. Гейця, Е. Лібанової, М. Соколик, І. Сахань, О. Новікової, О. Ревнівцева, Т. Тресвятська, Л. Яценком та ін.

Метою статті є дослідження формування і розвитку середнього класу в соціально-економічній системі національної економіки в умовах глобальних процесів.

Виклад основного матеріалу. Стає очевидним, що сучасна економічна наука визначає економіку як цілісну відтворювальну систему, елементи якої знаходяться в постійному взаємозв'язку. Цей взаємозв'язок є основою функціональних властивостей системи забезпечувати її цілісність, доцільність, синергетичність і гомеостатичність. У разі ослаблення цих властивостей, через процеси диференціації, асиміляції, інтеграції або дезінтеграції, порушується здатність системи зберігати рівновагу з соціальним середовищем. Оскільки це середовище пов'язане з постійним розвитком, то дві останні категорії властивостей є найбільш впливовими функціями, що призводять до радикальних змін цієї системи. Але внаслідок втрати гомеостатичності системи, може бути порушений взаємозв'язок чинників, а саме:

1. Зміни в умовах соціального середовища неадекватно сприймаються, або взагалі не сприймаються управляючою системою.
2. Зміни сприймаються адекватно, але відсутні або послаблені сигнали на перебудову внутрішньої структури системи.
3. Сигнали на перебудову надходять, але не сприймаються керованою підсистемою, оскільки не відповідають вимогам самозбереження останній.
4. Відбувається неузгодженість в цілях регулюючих і керованих підсистем, знижується загальний синергізм системи, зменшується ефективність її функціонування.

Зазначені причини у свою чергу можуть стати наслідком одного з двох протилежних напрямів розвитку системи: а) рівновага порушується через прогрес системи, її ускладнення, розширення, експансії в зовнішньому середовищу; б) рівновага порушується внаслідок регресу системи, її спрощення, уніфікації елементів, скорочення зв'язків із зовнішнім середовищем.

Через такі зміни система може проявляти агресивність до оточуючих її підсистем або навпаки сприяти їх об'єднанню як засобу закріплення свого нового статусу. При цьому, якщо ця система, зростаючи, стикається з подібною, то можливе або їх добровільне об'єднання (при подібності і меті розвитку), або асиміляція (при істотних відмінностях у функціональних потенціалах систем), або, врешті, їх взаємознищення.

В наслідок деградації системи, то вона здатна теж інтегруватися, але тільки з депресивною системою. При цьому, що важливо, у разі порушення як внутрішньої так і зовнішньої рівноваги в обох системах можуть відбуватися процеси за тих самих перерахованих вище причин.

Це свідчить про те, що соціально-економічна система в сучасних умовах турбулентної активності знаходиться не тільки під дією внутрішніх, а й зовнішніх чинників впливу глобального середовища.

Еволюція соціально-економічної системи як основа формування середнього класу об'єднує концептуально-емпірічні моделі суспільного розвитку і залежить не лише від процесу внутрішніх факторів економічного розвитку країни, а й від ступеню залучення до цього процесу зовнішніх факторів глобального простору (рис. 1.).

При цьому кожний із цих процесів формується (складається) із багатьох різноманітних підсистем, що цілеспрямовано впливають на розвиток складної ієрархічної системи. Тобто будь-яка форма суспільного розвитку ґрунтується на системній організації та координації внутрішнього і зовнішнього середовища.

Це свідчить про те, що в будь який період трансформаційного розвитку суспільства переважають суто економічні інтереси. Вони створюють збуджуючі мотиви до господарської діяльності людей, які є зумовленими їх місцем у системі суспільного розподілу праці, що перебувають під впливом історично визначених відносин. До цього слід додати, що в процесі розвитку виникає конфлікт інтересів, якого не можна уникнути, і більш того, він є фундаментальним фактором розвитку економічного і соціального життя суспільства. Водночас не можна не враховувати основні тенденції глобалізації економіки, в умовах якої має відбутися розвиток середнього класу українського суспільства.

© Миценко І.М., 2013